

Komentar in karta: 3/87

SLA V320.01 'jerbas'

Karmen Kenda-Jež

1. Gradivo

Pomen 'nizka, široka košara', ki je bil ob prenovi vprašalnice leta 1961 v vprašanju V320 pripisan leksemu *jerbas*, se ne ujema povsem s pomensko razlago knj. leksema *jérbas* (ê) v SSKJ – 'okrogla košara z ravnim dnom in navadno z majhnima ročajema'. Zaradi sorazmerno ohlapnega opisa, ki se je najbrž skušal prilagoditi regionalnim razlikam med pletarskimi izdelki, so zapisovalci marsikdaj navajali vse vrste pletenih posod, ki so ustrezale pomenski opredelitvi, kar je brez podrobnejših pomenskih opisov onemogočilo izločitev nerelevantnih oz. manj relevantnih leksemov. Na karti so zato v skladu z opredelitvijo v vprašalnici prikazana poimenovanja za pomen 'nizka široka košara'. Najpogostejše je osrednjeslovensko poimenovanje *jerbas*, sledi poimenovanje *corp* in njegove tvorjenke, ki prevladujejo na severu, v narečjih koroške, štajerske in panonske narečne skupine. Jasnejše areale tvorijo še poimenovanja *plenjir* v južnih narečjih primorske narečne skupine, *pleténica* z jedrom areala v nadiškem narečju, *kaštela* in *čestela* na stiku med briškim in kraškim narečjem, *košura* v južni notranjščini in čiškem narečju ter *procajna* v belokranjskih narečjih.

Gradivsko so bili odgovori primerjani in dopolnjeni z odgovori na V795.01 *jerbas* iz gramatičnega dela vprašalnice. Pri obravnavi pregibnih oblik leksemov *corp -a*, *korb -a* in *košar -jal/-a* se je bilo ob podatkih v gradivu mogoče opreti še na uslovarjenje besed v narečnih slovarjih (Gregorič 2014: 152; Rajh 2010: 98; TSVK 6 2009: 132–133) ter ustne podatke Petra Weissa (zgornjesavinjsko narečje), Mihaele Koletnik (slovenskogoriško narečje) in Uši Sereinig (ročansko narečje).

Pomenska razlaga je pripisana naslednjim leksemom: *berač* v T095 je 'košara z ravnim dnom', *cajna* v T198 'košara z ročaji', v T272 »nizka košara z ročajem«, v T332 »večja košara«, v T363 'košara z ročaji', *ločnik* v T357 »košara za dve posodi«, *jerbas* v T007 »velik koš, ki se na glavi nese«, v T233 'manjša košara', v T272, T316 'košara brez ročaja/ročajev', v T412 »košara z dvema ročkama«, *kaštela* v T087 »okrogla nizka košara«, v T095 'jerbas', *cambah* v T031 'majhna košarica za nabiranje sadja', v T252 'nizka pletena košara z dvema ročajema za nastilj ali krompir za dva nosača', *pleterka* v T372 'nizka košara z ročajem', *corp* v T312 »večja košara brez ročaja«, *korpa* v T382 'velika okrogla košara', *korpa* za *kvasenice* v T372 »nizka široka košara brez ročajev«, *korpec* v T372, T381–T382 'košara z ročajem', v T382 'manjša, ovalna košara', *korpača* v T359 'nizka košara', *korba* v T349 'pletena košara z dvema ročajema', v T408 »košara za hrano za na njivo«, *korbelj* v T388 in T395 'košara z ročajem', *korbulja* v T387 »majhna košara

brez ročaja, pletena iz slame«, v T401 »močna košara brez ročaja«, *korbljača* v T387 »košara iz vej«, *drvenka* v T401 »močna košara z ročajem«, *košara* v T349, T374, T381 'košara z ročajem', v T409 »košara za na glavo«, *košura* v T155 'košara z dvema ročajema', v T156 »za na glavo«, *plenjir* v T413 'košara brez ročajev za nošnjo na glavi', *pletunica* v T155 »lepša košara«, *žbrinca* v T101 pa »velika, nizkemu valju podobna košara za prenašanje listja, sena na glavi, ki se uporablja na Krasu«. Po namembnosti je *cajna* v T007 »mali koš za malico«, *jerbas* v T252, T300 »košara za velikonočni žegen«, v T412 »košara [...], s katero so nesli hrano koscem«, *korp* v T020 »za k žegnu nesti«, v T031 »za prenašati sadje«, *korpača* »košara za nositi k žegnu«, *sevka* v T332 »košara za sejanje«, *korpa za kvasenice* v T372 'košara za nošenje hrane delavcem', *prelasten korp* v T046 »za krompir«. V roki se nosijo *cajna* v T007, T052 in T161, *jerbas* v T098, *lorcen* v T052 in *pletenc* v T057. Po podatkih zapisovalcev je *cajna* narejena iz »viter, leskovih palic« (T200), »vsa spletena« (T161), »pletena« (T326); *cambah* iz »viter, leskovih palic« (T200), *kljukar* »iz leskovih šib« (T080); *jerbas* iz protja (T198, T200), iz viter (T213); *pleterka* »iz razklane vrbe« (T372), *korpa* iz vrbe ali olupljene krhlike (T372), *korba* iz protja (T200), *korpača* iz ličkanja (T359), *žgenski korp* in *žagnež* iz tenkih olupljenih vrbovih šib (T052), *pletunica* »iz bek« (T080), *pantovec* je »spleten iz slame, a šivan z vrbovim šibjem« (T052), *tarča* je »pletena iz srobot« (T325), *sevka* je iz slame (T332).

Jerbase so kupovali od suhorobarjev v T280, del nevestine bale sta bila *jerbas* in *košara* v T417.

V T077, T260 in T319 je kot »starejši« označen leksem *jerbas*, v T094 *kaštela*, v T247 in T310 je poimenovanje *jerbas* »redko«. V T260 naj *jerbasov* v času zapisa ne bi več uporabljali. Leksem *dzej* je v T063 del pasivnega narečnega besedišča (»niso poznali«).

2. Morfološka analiza

//*jerbas* < *(*jerbas*)-*ь* ← nem. *Gertfaß* 'iz šibja narejena posoda' (// ≥ *u, w, v* v T077, T089–T091, T102, T104, T142, T148, T158, T164, T166, T176–T177, T285, T308, T412) po zlitju *j-* (< *g-* po slovenski narečni palatalizaciji) s sprednjim samoglasnikom

koš < *koš-ь (< *kos-j-ь) 'koš'

koša < *koš-a

košara < *koš-ar-a

košara glavača < **koš-ar-a golv-ač-a* ← *koš-ar-a + *golv-ač-a
(← *golv-a 'glava')

košarica < *koš-ar-ic-a

košarna < *koš-ar-ьn-a

košar < *koš-ar-ь / *(*košar*)-*ь* ← madž. *kosár* 'košara'

košura < *koš-ur-a

pletenc < *plet-e-n-ьc-ь ← *plet-e-n-ь (← *ples-ti (< *plet-ti) 'plesti')

- pLetenica** < *plet-e-n-ic-a ($L \geq \emptyset$ v T075, T078, T080)
pleter < *plet-er- τ
pleterka < *plet-er- τ -k-a
- slaMNjača** < *solm- β n-ač-a (< *solm- β n-j-ač-a) ← *solm- β n- τ ← *solm-a
 'slama' (MNj [m $\acute{n}$] $\geq$ v $\acute{n}$ > v $\acute{j}$ > vj v T372, T374; v $\acute{j}$ $\geq$ $\tilde{j}$ v T378)
- sejača** < *sě-j-a-č-a ← *sě-j-a-ti ← *sě-ti 'sejati seme', 'sejati s sitom'
sejačka < *sě-j-a-č- β -k-a
sejalnica < *sě-j-a-l- β n-ic-a
- sevka** < *sě-v- τ -k-a ← *sě-v-a-ti ← *sě-ti
sevník < *sě-v- β n-ik- τ
sevalnjak < *sě-v-a-l- β n-ak- τ (< *sě-v-a-l- β n-j-ak- τ)
- berač** < *ber-a-č- τ ← * β er-a-ti *ber- ρ 'nabirati, zbirati'
uhač < *ux-ač- τ ← *ux-o 'uho'
- ločnik** < *l ρ č- β n-ik- τ ← *l ρ č- β n- τ ← *l ρ k- τ 'lok' ← *le $\acute{t}$ i (< *le ρ k-ti) 'kriviti'
drvenka < *dr τ v-en- τ -k-a ← *dr τ v-en- τ ← *dr τ v-a 'les, drva'
- krušnik** < *kruš- β n-ik- τ ← *kruš- β n- τ ← *krux- τ '*odkrhnjen kos' (sln. *kruh*)
šviglja $\leq$ *svig-l-a (< *svig-l-j-a) ← *svig-l- τ 'gibčen, vitek, upogljiv' ← *svig-ti
 'hitro se premikati'
- kljukar** < *kl $\acute{u}$ k-ar- τ ← *kl $\acute{u}$ k-a 'kavelj, kljuka'
- procka** < *pr ρ t- β sk-a(-j-a) ← *pr ρ t- τ 'šiba, veja' (ESSJ III: 125)
- korp** < *(korp)- τ ← srvnem. *korp* 'košara'
korpa < *(korp)-a
korpica < *(korp)-ic-a
žegnana korpa < *(žegn)-a-n-a-j-a (korp)-a ← *(žegn)-a-n- τ
 (← *(žegn)-a-ti ← *(žegn)- τ ← stvnem. *sěgan*, srvnem. *sěgen*
 'bлагослов, znamenje križa') + *(korp)-a
korpa za kvasenice < *(korp)-a za kvas-en-ic-e ← *(korp)-a +
 *za 'za' + *kvas-en-ic-a (← *kvas-en- τ ← *kvas- τ 'kvas')
- korpec** < *(korp)- β c- τ
korpič < *(korp)-i $\acute{t}$ - τ
korpče < *(korp)- β č-e / *(korp)- β č-e
korpača < *(korp)-ač-a
- pobreznast korp** < *po-berz- β n-ast- τ (korp)- τ ← *po-berz- β n-ast- τ (← *po-berz- β n- τ ← *po- 'po' + *berz-a 'breza') + *korp- τ
- prelasten korp** < *per-lbz-t- β n- τ (korp)- τ ← *per-lbz-t- β n- τ (← *per-lbz-t- τ
 ← *per- 'skozi, prek, čez, k' + *lbz-a-ti *liž- ρ (< *liz-j- ρ) 'lizati'; prim. sln.
prilast, *prélast* 'priboljšek pri živinski klaji'; ESSJ II: 235, *obolzniti*) + *(korp)- τ
- žeGenski korp** < *(žegn)- β sk- τ -j- τ (korp)- τ ← *(žegn)- β sk- τ (← *(žegn)- τ
 ← stvnem. *sěgan* / srvnem. *sěgen* 'bлагослов, znamenje križa') + *(korp)- τ
 (G η $\geq$ d η v T052)
- žegnast korp** < *(žegn)-ast- τ (korp)- τ ← *(žegn)-ast- τ (← *(žegn)- τ) + *(korp)- τ

- glavski korp** < **golv-^bsk-^bj-^b* (*korp*)-^b ← **golv-^bsk-^b* (← **golv-^a* 'glava') + **(korp)*-^b
- korb** < **(korb)*-^b ← nem. *Korb* 'košara'
- korba** < **(korb)*-^a ← srvnem. *korbe* 'košara'
- (ta) okrogla korba** < (*t-) *o(b)-krog-l-a-j-a* (*korb*)-^a ← (*ta/**t^b*/**t^ě*/**t^e* 'ta') + **o(b)-krog-l-^b* (← **o(b)*- 'ob, pri, okoli' + **krog-l-^b* (← **krog-^b* 'krog')) + **(korb)*-^a
- ta velika korba** < *t-vel-ik-a-j-a (*korb*)-^a ← *ta/**t^b*/**t^ě*/**t^e* + **vel-ik-^b* 'velik' (← **vel-^b* 'velik') + **(korb)*-^a
- ta boljša korba** < **t-bol-^bš-a-j-a* (*korb*)-^a ← *ta/**t^b*/**t^ě*/**t^e* + **bol-^bš-i* (← **bol-^b* 'močan') + **(korb)*-^a
- korbica** < **(korb)*-*ic-a*
- korbec** < **(korb)*-*bc-^b*
- korbič** < **(korb)*-*i^t-^b*
- korbelj** < **(korb)*-*bl-^b* / **(korbl)*-^b ← nem. *Korb* (z manjšalno pripono nem. *-l*, prim. bav. nem. *Körble* 'košarica')
- korbljec** < **(korb)*-*bl-^bbc-^b* / **(korbl)*-*bc-^b*
- korbljača** < **(korb)*-*bl-ač-a* / **(korbl)*-*ač-a*
- korbulja** < **(korb)*-*ul-a*
- slamnatna korbulja** < **solm-^bn-at-^bn-a-j-a* (*korb*)-*ul-a* ← **solm-^bn-at-^bn-^b* (← **solm-^bn-at-^b* ← **solm-^bn-^b* ← *solm-a 'slama') + **(korb)*-*ul-a*
- žegenkorp** < **(žegnkorp)*-^b ← **(žegn)*-^b + **(korp)*-^b (← srvnem. *korp* 'košara'), prim. star. nem. *Segenkorb*
- cajna** < **(cajn)*-^a ← avstr. nem. *Zeine, Zaine* 'ročna torba'
- cajnka** < **(cajn)*-*čk-a*
- procajna** < **(procajn)*-^a ← bav. nem. *Prôtzeine* 'košara za kruh'
- cekar/ceker** < **(cekar)*-*j-^b* / **(ceker)*-*j-^b* ← avstr. nem. *Zecker* 'ročna košara iz slame ali ličja'
- pehar** < **(pexar)*-*j-^b* ← stvnem. *behhari* 'kozarec, kelih, vrč', srvnem. *becher*
- pantovec** < **(pant)*-*ov-^bbc-^b* ← bav. nem. *Pand, Pant* 'trak' (tvorjeno po nem. *Bandweide* 'sahalinska vrba')
- tarča** < **(tarč)*-^a ← srvnem. *tartsche, tarsche* 'majhen, okrogel ščit'
- plenir** < **(plenir)*-*j-^b* / **(pleněr)*-*j-^b* // ≤ **(pleñir)*-*j-^b* / **(pleñěr)*-*j-^b*, nejasno, verjetno v zvezi s terg. furl. *planer* 'košara'
- čeStela** < **(čestel)*-^a ← it. *cestella*, furl. *cestele* 'košarica' (*S* ≥ *š* v T082–T084, T099)
- teštela**, nejasno, morda v povezavi s *čeStela*
- kaštela**, nejasno, morda v povezavi s *čeStela*
- tamana** < **(taman)*-^a ← furl. *tamane* 'košara, jerbas', *tamana* 'jerbas' (ASLEF, V5969, T212a, V5975, T169a)

žbrinca < *(*žbrinc*)-a ← furl. *sbrinzie* 'vrsta okrogle košare iz debelih vrbovih šib, ki se uporablja za shranjevanje sena ali trave kot piče vprežni živini med potjo'

škundra < *(*škundr*)-a ≤ *(*škudr*)-a ← rom. *skudra 'plitva posoda'

dzej < *(*zej*)-b ← furl. *zei* 'koš'

želj, nejasno, morda v povezavi s furl. *zei* 'koš'

ceslja, nejasno, morda povezano s sln. *cesati* 'trgati v velikih kosih', to pa morda iz srvnem. *ceisen*, stvnem. *ceisan* 'kuštrati' (ESSJ I: 62)

koselnica, nejasno

cambah, cambuh, nejasno

lorcen, nejasno

žagnež, nejasno

žagnič, nejasno

žagnjak, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *šviglja* v T071, *želj* v T072, *kljukar* v T080, *teštela* v T085, *tamana* v T087, *koselnica* v T092, *procka* v T242, *ceslja* v T339, *žegenkorp* v T365, *žegenkorpa* v T383 in *krušnik* v T415.

Kot enkratnice s *koš*- so kartirani leksemi *koš* v T105, *košarna* v T275 in *košarica* v T410.

Kot enkratnici s *korp*- sta kartirana leksema *korpče* v T358 in *korpača* v T378.

Kot enkratnica s *korb*- je kartiran leksem *korb* v T022.

Kot enkratna besedna zveza s *košara* je kartiran leksem *košara glavača* v T291.

Kot enkratne besedne zveze s *korp* so kartirani leksemi *pobreznast korp* v T017, *glavski korp* v T054 in *žegnast korp* v T355.

Kot enkratni besedni zvezi s *korba* sta kartirana leksema *ta velika korba* v T248 in *ta boljša korba* v T349.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *korpica* v T001 in T316, *korpič* v T012, T333 in T335, *cambah* v T031, T200 in T229, *lorcen*, *žagnež*, *žgenski korp* in *pantovec* v T052, *žagnjak* in *žagnič* v T054, *pletanica* v T074, *berač* v T095 in T160–T161, *žbrinca* v T101, *košara* v T155, T333, T341, T374, T381 in T404, *jerbas* v T162, *cajna* v T198, T334, T338, T358, T360 in T376, *korba* v T200, T348–T349 in T368, *ta okrogla korba* v T247, *uhač* v T291, *tarča* v T325, *pleter* v T326, *pehar*, *korbič* in *sevka* v T332, *sevník* v T333, *sejačka* v T334, *ločnik* v T357–T358, *korpa* in *korpača* v T359, *pleterka* v T370 in T372, *korpec* v T370 in T374, *korbulja* v T370 in T401, *korbec* v T370, *cekar* v T370, *korpa za kvasenice* in *žegnana korpa* v T372, *slamnjača* v T372 in T378, *cekar* v T386, *drvenka* v T401, *korbelj* v T404, *slamnatna korbulja* in *korbljec* v T414, *sevalnjak* v T415 ter opisni poimenovanji *korp za k žegnu nesti* v T365 in *nizka široka košara* v T414.

S simbolom za »ni poimenovanja« je kartiran odgovor v T385.

4. Uporabljena dodatna literatura

EWD (<https://www.dwds.de/wb/etymwb/becher>, dostop 7. 12. 2022); Gregorič 2014; Rajh 2010; Todorović 2020; TSVK 6

5. Primerjaj

SLA: V319.01 *koš* (3/86), V471.01 *oprtni koš* (3/88), V472.01 *brenta* (3/89); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: 6137 *oprtnik*; ASLEF: 5969 (T212a), 5975 *oprtnik* (T169a); HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Jervas je vrsta velike okrogle košare z ravnim dnom, najpogosteje pletene iz olupljenega vrbovega šibja, na južnem Pohorju tudi iz slame, povezane z leskovo beko, leskovimi trakovi. Velike jervase so v preteklosti uporabljali večinoma za velikonočni žegen. V ta namen so ljudje izbirali pletarsko bolj kakovostne jervase, pogosto okrašene z različno pletenimi motivi. Pletarsko izstopajoče jervase so praviloma več desetletij uporabljali samo za velikonočne praznike.

Jervase so poleg drugih pletarskih izdelkov pletli in prodajali pletarji v spodnji Dravinjski dolini, v spodnji Savinjski dolini, v Ribniški dolini in drugod. Ribniški suhorobarji so jih prodajali od hiše do hiše in na tržnicah večjih mest. Na ljubljanski tržnici so jih v 50. in 60. letih 20. stoletja zaradi nadzora oblasti prodajali zavite v papir.

Na vzhodnih območjih Slovenije je izraz *jervas* manj znan. Podobno košaro, ki so jo uporabljali v isti namen, so imenovali *košara*, *ta velika košara* ipd. K velikonočnemu blagoslovu so z jedmi naložene jervase na glavah nosile večinoma ženske. Podložile so jih s svitkom, valjasto podlago, izdelano iz prediva, opletenega s suknom in ovitega z belimi, rdečimi, zelenimi in modrimi trakovi. Takšen jervas je dekle, ženska, nosila na glavi od doma do cerkve, kjer ga je odložila k blagoslovu pred oltar, nato pa še nazaj do doma. Z jedmi napolnjene jervase so prekrili z belimi platnenimi prti, pogosto okrašenimi z vezenimi motivi križa, IHS, jagenjčka in cvetja. V preteklosti so jervase uporabljali tudi kot prvo posteljo novorojenca, za prenašanje hrane ipd. V letih pred 2. svetovno vojno so ženske iz Vipavske doline z jervasom na glavi nosile prodajat v Trst jajca, kokoši in maslo, v Idrijo, Cerkljo in Logatec tudi sadje.

Jervasu podobno manjšo okroglo košaro so na Krasu in v Istri imenovali *plenir*. Z izrazom *jervas* so v Zlakovi na južnem Pohorju poimenovali okroglo košaro, pleteno iz pšenične ali ržene slame in viter iz leskovega lesa. Jervas je moral biti izdelan iz tesno ovite slame, torej tanek in zbit, saj so bili debelejšje pleteni jervasi mehki, zato niso bili dovolj trpežni. Takšne jervase so uporabljali predvsem za luščenje fižola, orehov ipd.

Velikonočni praznični jervasi večinoma niso imeli ročajev, da je bila njihova podoba bolj svečana. Z dvema ročajema so bili opremljeni jervasi, namenjeni za vsakdanjo rabo. V Mančah v Vipavski dolini so imeli jervase z dvema ročajema za

nabiranje jabolk in drugega sadja. Takšni jervasji so bili izdelani iz neolupljenega vrbovega šibja in so bili pogosto izdelek krajevnih, celo hišnih pletarjev.

Prim.: SEL 2004

7. Skica

